

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

მერი დაუშვილი

საბაჟო სტატისტიკის ინსტიტუციური რეფორმირება საქართველოში

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თბილისი

2018

ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ნინო აბესაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ოფიციალური შემფასებლები: მიხეილ ჩიკვილაძე

ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

რუსუდან ქინქლაძე

ასოცირებული პროფესორი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

დისერტაციის დაცვა შედგება: 2018 წლის 7 დეკემბერს, 15 საათზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო ნაშრომის დაცვის კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: 0186 თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. №2, თსუ X კორპუსი, აუდიტორია №206.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,
ეკონომიკის დოქტორი

მ. ლობჯანიძე

სარჩევი

	გვ.
თემის აქტუალობა-----	4
კვლევის მიზანი და ამოცანები-----	5
კვლევის საგანი და ობიექტი-----	6
კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველი-----	7
კვლევის მეცნიერული სიახლე-----	7
ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა-----	8
კვლევის შედეგების აპრობაცია -----	8
ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა -----	8
დისერტაციის ძირითადი შინაარსი-----	9
დასკვნები და რეკომენდაციები-----	12
გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები-----	20

თემის აქტუალობა

ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმების გაფორმება საქართველოს პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და ინსტიტუციონალური განვითარების პროცესში, სხვადასხვა მიმართულებით თანამშრომლობასთან ერთად, საბაჟო სისტემის ევროკავშირის სისტემასთან პრინციპულ მიახლოებასაც გულისხმობს. ეს, უპირველეს ყოვლისა, მოიცავს საბაჟო სისტემის ევროკავშირის მოდელთან დაახლოებას, საქართველოსა და ევროკავშირის ბიზნესის წარმომადგენლებისთვის მსგავსი საბაჟო რეგულირების გარემოს შექმნას; კერძო სექტორის ნებაყოფლობითი კანონმორჩილების მაღალი სტანდარტების შემოღებას, საბაჟო კონტროლის ეფექტურობის ამაღლებას, საბაჟო ადმინისტრირების სისტემის მოდერნიზაციას, ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას და მის სათანადოდ აღჭურვას; თანამშრომელთა კვალიფიკაციის ამაღლებას. შედეგად შეიქმნება ევროპული დონის ეროვნული ინფრასტრუქტურული სისტემა, რომელიც ხელს შეუწყობს ევროპული სტანდარტებისა და ნორმების ეტაპობრივ დანერგვას, ეკონომიკური რეფორმების პროცესის განვითარებასა და ქმედითი, ფუნქციონირებადი და ეფექტიანი საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებას.

ცხადია, მსოფლიოში გლობალიზაციის ფონზე მიმდინარე ინტეგრაციული პროცესები დიდ გავლენას ახდენს ოფიციალურ სტატისტიკაზე. რადგან ყველა სტატისტიკური მონაცემი უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო დონესა და საერთაშორისო სტანდარტებს, ამიტომ სტატისტიკის ამოცანები სცილდება ეროვნული მოთხოვნების საზღვრებს. ამ მოთხოვნების გათვალისწინებით სტატისტიკური სისტემები, ფაქტობრივად, ინტეგრირებული სუბიექტების ეკონომიკის მართვის აუცილებელი წინაპირობა ხდება.

საბაჟო სტატისტიკა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკის შემადგენელი ნაწილია, რომელიც უზრუნველყოფს არა მარტო ქვეყნის საბაჟო სამსახურის, არამედ საქართველოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოების ინფორმაციულ უზრუნველყოფას საგარეო ვაჭრობისა და საბაჟო ორგანოების საქმიანობის შესახებ. ამის შესაბამისად, საბაჟო სტატისტიკა, როგორც სტატისტიკის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, შეისწავლის არა მარტო საგარეო ვაჭრობაში მიმდინარე მოვლენების რაოდენობრივ მხარეს, არამედ საბაჟო საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულებას, რომლებიც დაკავშირებულია საბაჟო გადასახადების აღრიცხვასა და ანალიზთან, კონტრაბანდის წინააღმდეგ ბრძოლასა

და საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევასთან. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საბაჟო სტატისტიკა შედგება ორი ნაწილისაგან: საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკისა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკისაგან.

საბაჟო სტატისტიკის ბაზის ფორმირებისათვის ამოსავალს წარმოადგენს სასაქონლო დეკლარაციებში ასახული მონაცემები და ის სხვა დოკუმენტაციები, რომლებიც წარედგინება საბაჟო ორგანოებს.

საბაჟო სტატისტიკის წარმოების ძირითად ნორმატიულ-სამართლებრივ დოკუმენტს მიეკუთვნება საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკის წარმოების ერთიანი მეთოდოლოგია. მისი შესაბამისი მეთოდოლოგიური კონცეფციები, პრინციპები, წესები და კრიტერიუმები თავმოყრილია საქონლით საერთაშორისო ვაჭრობის სტატისტიკის სახელმძღვანელოებსა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უახლეს რეკომენდაციებში.

რადგან საბაჟო პოლიტიკა ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია, ამიტომ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია სწორი საბაჟო პოლიტიკა. მისი სწორად წარმართვა და შედეგად ადეკვატური საქმიანობა მიმართულია ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიაზე საქონლის გადაადგილების საბაჟო რეგულირებისა და კონტროლის ინსტიტუტების ეფექტური გამოყენებისკენ, ასევე შიდა ბაზრის დაცვისა და ეკონომიკის განვითარების სტიმულირების სავაჭრო-პოლიტიკური ამოცანების რეალიზაციისკენ. სწორედ აქ დგება უტყუარი, საიმედო, ობიექტური სტატისტიკური ინფორმაციის აუცილებლობის საკითხი. მიუხედავად იმისა, რომ **საქართველოს** სტატისტიკის ეროვნული სამსახური საქონლით საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკას აწარმოებს გაეროს საერთაშორისო მეთოდოლოგიის შესაბამისად, საბაჟო სტატისტიკის სრულყოფისა და საერთაშორისო სტანდარტებთან მაქსიმალური ჰარმონიზაციის ფონზე თვალსაჩინო ხდება საბაჟოზე სტატისტიკური აღრიცხვის ის ძირითადი პრობლემები, რომელთა გადაწყვეტაც დღეს აუცილებელია.

კვლევის მიზანი და ამოცანები. სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი მიზანია საბაჟო სტატისტიკის ინსტიტუციური რეფორმირების ფონზე საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკისა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის მეთოდური და მეთოდოლოგიური სრულყოფა. აღნიშნული მიზნის მიღწევა გულისხმობს:

- საბაჟო სტატისტიკის ორგანიზაციის პრინციპების განსაზღვრას;
- საბაჟოზე საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკური აღრიცხვის ძირითადი მეთოდების დახასიათებას;

- საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკის წარმოების პრობლემების გამოკვეთასა და გამომწვევი მიზეზების დადგენას;
- სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის ანალიზს;
- საბაჟო სტატისტიკის სრულყოფის მეთოდოლოგიური საკითხების გამოვლენას ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულების ფონზე;
- საგარეო ვაჭრობის სასაქონლო სტრუქტურისა და გეოგრაფიული მიმართულებების განსაზღვრას;
- საბაჟო შემოსავლების მოცულობისა და სტრუქტურის სტატისტიკურ ანალიზს;
- საინდექსო მეთოდის გამოყენების სპეციფიკის გამოვლენას საბაჟო სტატისტიკაში;
- საბაჟო შემოსავლების რეგიონული სტრუქტურის სტატისტიკურ ანალიზს.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი მიზნის მისაღწევად აუცილებელია შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტა:

- საბაჟო სტატისტიკის განვითარების ეტაპების დახასიათება ინსტიტუციური რეფორმირების ფონზე;
- ევროკავშირის საბაჟო კოდექსის შეუსაბამობების გამოვლენა საქართველოს საგადასახადო კოდექსთან შედარებითი ანალიზის საფუძველზე;
- საბაჟო კანონმდებლობის ცვლილების ეტაპების განსაზღვრა საქართველოში;
- საბაჟო სასაქონლო ოპერაციების ზოგადი მიმოხილვა;
- საბაჟოზე საგარეო ვაჭრობის აღრიცხვის ზოგადი და სპეციალური სისტემის დახასიათება;
- საბაჟო შემოსავლების თანამედროვე ტენდენციების გამოვლენა რეგიონული ცენტრების მიხედვით;
- საბაჟო გადასახადების მიხედვით ინდივიდუალური ინდექსებისა და ექსპორტის ცვალებადი, ფიქსირებული შემადგენლობისა და სტრუქტურული ძვრების ინდექსების აგება, გაანგარიშება და ანალიზი;
- საგადასახადო ბაზების, განაკვეთებისა და საგადასახადო შემოსავლების ინდექსების აგების პრობლემების გამოკვეთა;
- საქართველოს საგარეო ვაჭრობის თანამედროვე ტენდენციების გამოვლენა და შეფასება;
- საბაჟო სტატისტიკის ხარისხის გაუმჯობესების ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრა.

კვლევის საგანი და ობიექტი. წინამდებარე ნაშრომის კვლევის საგანს წარმოადგენს საბაჟო სტატისტიკის რაოდენობრივი მახასიათებლები, ხოლო

კვლევის ობიექტია ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ფონზე საქართველოს საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკისა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის ძირითადი ტენდენციები 2007-2016 წლებში.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები. კვლევის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს ქართველი და უცხოელი მეცნიერ-ეკონომისტების - ვლ. პაპავა, ა. სილაგაძე, ს. გელაშვილი, ქ. მარშავა, ი. მესხია, გ. ლაღანიძე, თ. შენგელია, ლ. ბახტაძე, მ. მუჩიაშვილი მ. ჩიკვილაძე, ლ. ყორღანაშვილი, ე. ჯგერენაია, ნ. ასლამაზიშვილი, ლ. ძევისაური, გ. ურიდია, ნ. კუხიანიძე-ახვლედიანი, ა. კარლო, ე. ჯოგანიანი, მ. პებრო, მ. პეტროვიჩი, მილენკო, მ. კლატტი, ე. მოლე, ე. ბელიაევა, ო. იუჟკოვი, თ. გრიგორიევა და სხვ. ნაშრომები. გარდა ამისა, გამოყენებულია ნორმატიული აქტები, ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები, ინტერნეტ რესურსებიდან მოძიებული მასალები.

კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს საგარეო ვაჭრობისა და საბაჟო სტატისტიკის წარმოების შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტატისტიკის განყოფილების რეკომენდაციები, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სახელმძღვანელოები.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ზოგადი და სპეციალური სტატისტიკური მეთოდები: დაკვირვების, თავმოყრა-დაჯგუფების, შეფარდებითი და საშუალო სიდიდეების, დროითი მწკრივების, საინდექსო, გრაფიკული გამოსახვის მეთოდები და სხვა.

კვლევის მეცნიერული სიახლე. სადისერტაციო ნაშრომში მიღებულია როგორც ზოგადი, ისე კონკრეტული თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის მეცნიერული სიახლეები, კერძოდ:

➤ დადგენილია საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკისა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის განვითარების ძირითადი კანონზომიერებები და პრიორიტეტული მიმართულებები;

➤ გამოვლენილია საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკაში აღრიცხვის ძირითადი ხარვეზები და ნაკლოვანებები, მოცემულია მათი სრულყოფის რეკომენდაციები.

➤ აგებული და გაანგარიშებულია საბაჟო შემოსავლებისა და საბაჟო გადასახადების, აგრეთვე, ვაჭრობის პირობების მოდიფიცირებული სტატისტიკური ინდექსი და მიღებული შედეგების საფუძველზე ჩამოყალიბებულია არგუმენტირებული დასკვნები;

➤ საბაჟო სტატისტიკის ხარისხის გასაუმჯობესებლად, საერთაშორისო მეთოდოლოგიურ სტანდარტებთან მაქსიმალური შესაბამისობის უზრუნველყოფისა და გაეროს რეკომენდაციების შესრულების მიზნით, ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახურის წინაშე რეკომენდებულ იქნა:

ა) ავტოსატრანსპორტო საშუალების საბაჟო დეკლარაციაში საზღვარზე

სატრანსპორტო საშუალებების ველის გრაფის დამატება;

ბ) სატვირთო საბაჟო დეკლარაციაში FOB ფასების გათვალისწინება იმპორტისათვის.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. კვლევის შედეგად მიღებული თეორიული დებულებები ემყარება არა მხოლოდ საბაჟო სტატისტიკის სფეროში მიმდინარე პროცესებს, არამედ ადეკვატურ სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემის ინფორმაციული ბაზის სრულყოფის ღონისძიებებს და, პერსპექტივაში, საქსტატში მათ დანერგვას, რაც სტატისტიკის თეორიასა და პრაქტიკაში სიახლეს წარმოადგენს. ამიტომ ნაშრომში შემოთავაზებულ წინადადებებსა და რეკომენდაციებს, თეორიულთან ერთად, პრაქტიკული მნიშვნელობაც გააჩნია, რადგან მათი გათვალისწინება ხელს შეუწყობს, როგორც საბაჟო სტატისტიკის ხარისხის გაუმჯობესებას და მის ბაზაზე საქსტატის ინფორმაციული ბაზის სრულყოფას, ისე მონაცემთა შესადარისობის უზრუნველყოფას საერთაშორისო დონეზე. ეს კი საბოლოო ჯამში, სტატისტიკის ხარისხობრივი სრულყოფის წინაპირობა ხდება. გარდა ამისა, ნაშრომში მიღებული შედეგები და რეკომენდაციები შეიძლება გამოყენებულ იქნას ლექციების კურსის – სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში – შესწავლისას და, ასევე, იგი მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს ამ საკითხებით დაინტერესებულ ფართო საზოგადოებას.

კვლევის შედეგების აპრობაცია. კვლევის ძირითადი შედეგები წარდგენილ იქნა 3 საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე და გამოქვეყნდა სხვადასხვა გამოცემაში, ორ რეცენზირებად ჟურნალში და საზღვარგარეთ გამოცემულ სამეცნიერო შრომების კრებულში. ნაშრომი აპრობირებულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრაზე, სადაც იგი მოწონებულ და რეკომენდებულ იქნა საჯარო დაცვისათვის.

დისერტაციის მოცულობა და სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის, რვა ქვეთავის, დასკვნისა და გამოყენებული ლიტერატურისაგან. ის, სადისერტაციო ნაშრომისთვის წაყენებული ტექნიკური მოთხოვნების შესაბამისად, მოიცავს კომპიუტერზე აწყობილ 198 გვერდს.

წარმოდგენილია 11 ცხრილი, 52 გრაფიკული გამოსახულება. ნაშრომს თან ახლავს დანართები და გამოყენებული ლიტერატურის სია 168 დასახელებით.

დისერტაციის სტრუქტურა:

შესავალი

თავი I. საბაჟო სტატისტიკის ინსტიტუციური მოწყობის ეტაპები და სტატისტიკის ამოცანები თანამედროვე ეტაპზე

1.1 საბაჟო სტატისტიკის განვითარებისა და საბაჟო კანონმდებლობის ცვლილების ეტაპები საქართველოში;

1.2 საბაჟო სასაქონლო ოპერაციების ზოგადი მიმოხილვა;

1.3 საბაჟო სტატისტიკის ორგანიზაციის ძირითადი პრინციპები და ამოცნები.

თავი II. საბაჟო სტატისტიკის პრობლემები და აღრიცხვის სრულყოფის საკითხები ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულების ფონზე

2.1. საბაჟო მოვლენების სტატისტიკური აღრიცხვის თავისებურებები;

2.2 საბაჟო სტატისტიკის მეთოდოლოგიური სრულყოფის საკითხები;

2.3 საინდექსო მეთოდის გამოყენების სპეციფიკა საბაჟო სტატისტიკაში.

თავი III. საბაჟო შემოსავლების ეკონომიურ-სტატისტიკური ანალიზი

3.1 საბაჟო შემოსავლების რეგიონული სტრუქტურის სტატისტიკური ანალიზი;

3.2 საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობების სტატისტიკური ანალიზი;

3.3 სპეციალური საბაჟო სტატისტიკა საქართველოში.

დასკვნა

გამოყენებული ლიტერატურა

დანართები

დისერტაციის ძირითადი შინაარსი

ნაშრომის პირველ თავში - „საბაჟო სტატისტიკის ინსტიტუციური მოწყობის ეტაპები და სტატისტიკის ამოცანები თანამედროვე ეტაპზე“ - სისტემურადაა განხილული საბაჟო სტატისტიკის განვითარებისა და საბაჟო კანონმდებლობის ცვლილების ოთხი ეტაპი საქართველოში: 1990-1991, 1992-1996, 1997-2007 წლების და 2007 წლიდან დღემდე პერიოდების მიხედვით. საკანონმდებლო ცვლილებების შესაბამისად, მოცემულია ინსტიტუციური დაქვემდებარების ცვლილების ფონზე

საბაჟო სტატისტიკის თავისებურებები და განვითარების პრიორიტეტები. გამოკვეთილია საბაჟო სტატისტიკის ორგანიზაციის ძირითადი პრინციპები და ამოცნები. რადგან ევროკავშირის საბაჟო კოდექსის დებულებები სრულად არ შეესაბამება ქართულ კანონმდებლობას, ამიტომ სადისერტაციო ნაშრომის პირველ თავში დეტალურად მიმოვიხილეთ ამ შეუსაბამობის ძირითადი ასპექტები, საქართველოს საგადასახდო პრაქტიკაში ევროკავშირის რეკომენდაციების გათვალისწინებისა და არ გათვალისწინების დასაბუთებული მიდგომები და მიზეზები.

რადგან ბაჟი და მასთან დაკავშირებული საქმიანობები ოდითგანვე ქართველი მოაზროვნეებისა და საზოგადო მოღვაწეების განხილვის მიზანს წარმოადგენდა, ამიტომ, ნაშრომში განხილულია საბაჟო საქმის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ისტორიული ასპექტები და მოცემულია „ხარკის“, „ზუერის“, „ბაჟის“, „ქირის“, „ტვირთის ხარკის“ გამოყენების, საბაჟო საქმის განვითარების, ბაჟის მოწესრიგების, ტაშისკარის ბაჟის ნუსხის, ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის და სხვ. ადრეული და თანამედროვე ინტერპრეტაცია. ამავე თავში მოცემულია იმ საბაჟო სასაქონლო ოპერაციების ზოგადი მიმოხილვა, რომლებიც ექვემდებარება სტატისტიკურ ანალიზს.

მეორე თავში - „საბაჟო სტატისტიკის პრობლემები და აღრიცხვის სრულყოფის საკითხები ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულების ფონზე“ - გაანალიზებულია საბაჟო მოვლენების სტატისტიკური აღრიცხვის თავისებურებები, საბაჟო სტატისტიკის წარმოების მეთოდოლოგიური საკითხები, აგრეთვე განვიხილეთ საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკური აღრიცხვის ძირითადი მეთოდები. განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთებულ იქნა საინდექსო მეთოდის გამოყენებაზე საბაჟო სტატისტიკაში.

საქონლით საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკის წარმოებისას საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციების შესაბამისად მიზანშეწონილია აღრიცხოს ყველა საქონელი, რომელიც გადაკვეთს ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიას. თუმცა, არსებობს გამონაკლისები, რომელთა დეტალიზებისათვის ცალკე მოვახდინეთ იმ საქონლის კლასიფიკაცია, რომელიც საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკაში აღრიცხვას არ ექვემდებარება.

ამ თავში ჩვენს მიერ დეტალურადაა განხილული საგარეო ვაჭრობის აღრიცხვის “ზოგადი და სპეციალური” მეთოდები და დასაბუთებულია ზოგადი მეთოდის გამოყენების აუცილებლობა და პრიორიტეტულობა. აქვე მოცემულია სასაქონლო ნაკადების მოძრაობის აღრიცხვის თავისებურებები. რადგან საგარეო

სავაჭრო ოპერაციების ნაწილის აღრიცხვა გარკვეულ პრობლემებთანაა დაკავშირებული, სავაჭრო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკის წარმოებისას ემპირიული მონაცემები გარკვეული ცდომილებით ხასიათდებიან. სწორედ ესაა იმის მიზეზი, რომ რეგისტრირებული ექსპორტ-იმპორტის მოცულობა არ შეესაბამება რეალური ნაკადების სიდიდეს. სადისერტაციო ნაშრომის ამ თავში ჩვენს მიერ კლასიფიცირებულია სტატისტიკურ მონაცემთა შეუსაბამობის გამომწვევი მიზეზები და გამოკვეთილია მათი დაძლევის მეთოდოლოგიური სრულყოფის კონკრეტული ღონისძიებები საბაჟო დეკლარაციების ცვლილების საფუძველზე, რაც ფაქტობრივად სადისერტაციო ნაშრომის მთავარ მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს.

საბაჟო შემოსავლებისა და ექსპორტ-იმპორტის ცვლილების შესასწავლად ავაგეთ და გავიანგარიშეთ ინდივიდუალური საბაჟო ინდექსები იმპორტის გადასახადის მიმართ, დამატებული ღირებულების გადასახადის მიმართ, და მთლიანი საბაჟო შემოსავლების მიმართ. აგრეგატული ინდექსების აგება მთელ რიგ სირთულეებთან აღმოჩნდა დაკავშირებული, რის გამოც პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო საბაჟო შემოსავლებისათვის კომპლექსური დასკვნების გაკეთება და ამ სფეროში შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავება. პრობლემები ძირითადად უკავშირდებოდა სასაქონლო კოდების მიხედვით ექსპორტ-იმპორტის მონაცემების საკმაოდ დიდი მოცულობისა და მრავალფეროვანი ბაზის, აგრეთვე შესაბამისი პროგრამული უზრუნველყოფის არ არსებობას. აღნიშნულის გათვალისწინებით არსებული ინფორმაციული ბაზის პირობებში ჩვენს მიერ აგებულ იქნა ექსპორტის ცვალებადი, სტრუქტურული და ფიქსირებული შემადგენლობის ინდექსები უმსხვილესი საექსპორტო სასაქონლო ხუთეულის: აზოტოვანი სასუქები, ნედლი ნავთობი, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, ფეროშენადნობები, მინერალური და მტკნარი წყლების მიხედვით. გარდა ამისა, ავაგეთ და გავიანგარიშეთ ვაჭრობის პირობების მოდიფიცირებული ინდექსი.

სადისერტაციო ნაშრომის მესამე თავში - „საბაჟო შემოსავლების ეკონომიურ-სტატისტიკური ანალიზი” - საქსტატისა და **საქართველოს** ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახურის ინფორმაციული ბაზის საფუძველზე გამოვლენილია საბაჟო შემოსავლების ძირითადი ტენდენციები, გაკეთებულია საბაჟო შემოსავლების რეგიონული სტრუქტურის სტატისტიკური ანალიზი და დახასიათებულია საქართველოს სავაჭრო ვაჭრობის ძირითადი მიმართულებები, ასევე ამ ურთიერთობების უახლესი ტენდენციები გეოგრაფიული და სასაქონლო სტრუქტურის ჭრილში, მოცემულია სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის

მაჩვენებელთა სისტემა, ექსპორტისა და იმპორტის დეკლარირების სტატისტიკა და გამოვლენილია ძირითადი სამართალდარღვევების სტატისტიკა სახეებისა და დარიცხული თანხების მიხედვით საქართველოში.

დინამიკაში საბაჟო შემოსავლების რეტროსპექტული ანალიზით გამოვლენილია წლების მიხედვით სხვადასხვა გადასახადების არაერთგვაროვანი ტენდენციები და, შესაბამისად, საბაჟო შემოსავლებშიც თითოეულის პროცენტული წილის არათანაბრად ცვლადი მაჩვენებლები, რაც გადასახადების სპეციფიკურობისა და საგადასახადო კოდექსში შეტანილი ცვლილებების გათვალისწინებით იქნა განპირობებული.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის საფუძველზე მიღებულ იქნა კონკრეტული შედეგები და შემუშავდა გარკვეული რეკომენდაციები, კერძოდ:

ევროკავშირის საბაჟო კოდექსის დებულებები ნაწილობრივ არ შეესაბამება ქართულ კანონმდებლობას, რის გამოც აუცილებელია ევროკავშირის საბაჟო კოდექსში მოცემული პრინციპებისა და საბაჟო პროცედურების გათვალისწინებით, შეიქმნას ისეთივე იერარქიის სამართლებრივი აქტი, რომლითაც საკანონმდებლო დონეზე დარეგულირდება საბაჟო სამართალურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმები და შეიქმნება რეგულირების სტაბილური ნორმატიული მექანიზმი – საქართველოს საბაჟო კოდექსი. ამავე დროს, აუცილებელია საბაჟო პროცედურების მარეგულირებელი ფუნდამენტური წესები და რეგულაციები დადგინდეს საკანონმდებლო აქტით და არა ქვენორმატიული აქტით. გასათვალისწინებელია, რომ არ მოიპოვება იმ ტერმინების განმარტებები ქართულ კანონმდებლობაში, რომლებიც ასახულია ევროკავშირის საბაჟო კოდექსის მე-4 მუხლში – „საბაჟო გადაწყვეტილება“, „რისკი“, „რისკებზე დაფუძნებული მართვა“, „პროცედურის მფლობელი“, „გადამუშავება საბაჟო კონტროლის ქვეშ და ა.შ.“

მიგვაჩნია, რომ საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკა საჭიროებს მეთოდოლოგიურ სრულყოფას. ფაქტია, რომ საგარეო სავაჭრო-სასაქონლო ოპერაციების ნაწილი აღურიცხავი რჩება, არასრულია სტატისტიკური აღრიცხვის არეალი, რის გამოც, რეგისტრირებული ექსპორტ-იმპორტის მოცულობა არ შეესაბამება რეალური ნაკადების სიდიდეს. ამიტომ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ საქსტატი საქონლით საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკას აწარმოებს გაეროს საერთაშორისო მეთოდოლოგიის შესაბამისად, საბაჟო

სტატისტიკის სრულყოფისა და საერთაშორისო სტანდარტებთან მაქსიმალური ჰარმონიზაციის ფონზე, როგორც ვნახეთ, თვალსაჩინოა სტატისტიკური აღრიცხვის ძირითადი პრობლემები, რომელთა დაძლევის წინაშეც დგას დღეს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნულ სამსახური. პრობლემები ზოგადად ვლინდება შემდეგში:

➤ როდესაც საგარეო ვაჭრობის მონაცემთა ბაზებში არ ფიქსირდება საქონლის წარმოშობის ქვეყანა, არამედ აისახება მხოლოდ მოვაჭრე ქვეყანა;

➤ სატვირთო-საბაჟო დეკლარაციაში ველის - „სატრანსპორტო საშუალება საზღვარზე“ – სისტემატურად შეუვსებლობისას;

➤ შინაგან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოს მონაცემთა ბაზებში იმპორტირებულ ავტომობილებზე მიახლოებითი და არა საიმპორტო ღირებულების მიწერის საკითხშიც;

➤ იმპორტირებულ სატრანსპორტო საშუალებებზე შესაბამისი სასაქონლო კოდების არასწორად მინიჭებისას. ასევე, ავტოსატრანსპორტო საშუალებების რეექსპორტისას მომსახურების სააგენტოს მონაცემთა ბაზებში რეგისტრაციისას, როდესაც არ ფიქსირდება ავტომანქანის ექსპორტირების თარიღი და საექსპორტო ღირებულება;

➤ გამარტივებული საბაჟო დეკლარაციის სრულყოფილად შევსების დროს: როდესაც არასრულად მიეთითება ქვეყნების, თერთმეტნიშნა დონეზე საქონლის კოდები და ღირებულება;

➤ საწყობიდან საწყობში გადატანის ოპერაციებისათვის რეჟიმის სწორად მინიჭების დროს;

➤ საბაჟო საწყობიდან რეექსპორტის რეჟიმით ტვირთების იმავე ქვეყანაში გატანის აღრიცხვისას, საიდანაც მოხდა შემოტანა და სხვ.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საერთაშორისო მეთოდოლოგიურ სტანდარტებთან მაქსიმალური შესაბამისობის უზრუნველყოფის და გაეროს რეკომენდაციების შესრულების მიზნით, განხილულ უნდა იქნეს ავტოსატრანსპორტო საშუალების საბაჟო დეკლარაციაში შესაბამისი ცვლილებების შეტანის შესაძლებლობა, რათა სსიპ მომსახურების სააგენტომ შეძლოს სრული ინფორმაციის მოწოდება ავტოსატრანსპორტო საშუალებების ექსპორტ-იმპორტის შესახებ. მათ მიერ მოწოდებულ დროულ და სრულყოფილ ინფორმაციაზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკის მონაცემთა უტყუარობა და მაღალი ხარისხი. ასევე, გაეროს მოთხოვნების გათვალისწინებითა და რეკომენდაციების შესაბამისად, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანია შეიცვალოს სატვირთო-საბაჟო დეკლარაცია და მას დაემატოს

FOB ფასები იმპორტისთვის. იმპორტი უნდა აღირიცხოს როგორც CIF, ისე FOB ფასში. აღნიშნული საკითხი მნიშვნელოვანია საგადასახადლო ბალანსისთვისაც, ვინაიდან მასში იმპორტი აისახება FOB ფასებში.

საბაჟო შემოსავლებისა და ექსპორტ-იმპორტის ცვლილების შესასწავლად ავაგეთ და გავიანგარიშეთ საბაჟო ინდექსები. კერძოდ, ინდივიდუალური ინდექსები იმპორტის გადასახადის მიმართ, დამატებული ღირებულების გადასახადის მიმართ, მთლიანი საბაჟო შემოსავლების მიმართ. გაანგარიშებების შედეგად აღმოჩნდა, რომ 2016 წელს საბაჟო შემოსავლები, 2015 წელთან შედარებით იმპორტის გადასახადის მიმართ გაიზარდა 1%-ით, (2015 წელს გაიზარდა 27%-ით) აქციზის გადასახადის მიმართ გაიზარდა 36%-ით (2015 წელს 9%-ით), დამატებული ღირებულების გადასახადის მიმართ 44%-ით, (2015 წელს 40%-ით), ხოლო მთლიანად საბაჟო შემოსავლები საშუალოდ გაიზარდა 40%-ით. (2015 წელს 26%-ით) 2016 წლის მთლიანი საბაჟო შემოსავლები, 2012 წელთან შედარებით, გაიზარდა 156.5%-ით, იმპორტის გადასახადი შემცირდა 22.2%-ით, აქციზი გაიზარდა 97%-ით, დამატებული ღირებულების გადასახადი – 215.3%-ით.

აგრეგატიული ინდექსის აგების დროს გადავაწყდით პრობლემებს, რომლებიც ძირითადად ექსპორტ-იმპორტის მონაცემების საკმაოდ დიდ მოცულობასა და მრავალფეროვან ბაზას უკავშირდებოდა. ამიტომ გართულდა პროგრამული უზრუნველყოფის გარეშე აგრეგატიული ინდექსის აგება. მის სანაცვლოდ ჩვენ ავაგეთ ექსპორტის საქონელბრუნვის ცვალებადი, სტრუქტურული და ფიქსირებული შემადგენლობის ინდექსები, რისთვისაც დავადგინეთ საექსპორტო საქონლის სტრუქტურა საბაზისო და საანგარიშო წლებში წონის მიხედვით უმსხვილესი საექსპორტო სასაქონლო ხუთეულის – აზოტოვანი სასუქების, ნედლი ნავთობის, სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების, ფეროშენადნობების, მინერალური და მტკნარი წყლების – მიხედვით. ამ ხუთი დასახელების საქონლის მიხედვით 2016 წელს ექსპორტის ბრუნვა გაიზარდა 2 %-ით, ცალკეულ საქონელზე ფასების შემცირებამ საანალიზო პერიოდში საშუალო ფასიც შემცირა და სტრუქტურული ძვრების ინდექსი, რომელიც ზომავს საექსპორტო საქონელბრუნვის ცვალებადობაზე ცალკეული საქონლის ხვედრითი წილის ცვალებადობის გავლენას, მივიღეთ 1.15. აღნიშნული გამოწვეულია, აზოტოვანი სასუქებისა და ნედლი ნავთობის გარდა, დანარჩენი საქონლის ხვედრითი წილის გაზრდით.

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ 2016 წლის მონაცემებით გაანგარიშებული ყველა ინდექსის მნიშვნელობა აჭარბებს 2015 წლის

მაჩვენებლებს. მიუხედავად იმისა, რომ მთლიანად უმსხვილესი საექსპორტო სასაქონლო ხუთეული რაოდენობრივად არ გაზრდილა და პირიქით, შემცირდა კიდევ, ინდექსის მაჩვენებლები მაინც გაიზარდა, რაც, რეალურად, გამოწვეულია სწორედ იმ საქონლის ზრდით, რომლის ერთეულის ფასიც ყველაზე მაღალია (სპილენძის მადნები და კონცენტრატები).

ავაგეთ და გავიანგარიშეთ ვაჭრობის პირობების „მოდულიზირებული“ ინდექსი. უნდა აღინიშნოს, რომ ვაჭრობის პირობების ინდექსის აგება დღესაც გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული. პირდაპირი ფორმით, ცნობილი ფორმულის მიხედვით, ვაჭრობის პირობების ინდექსის გაანგარიშება ვერ ხერხდება. ამის მიზეზი ისაა, რომ ექსპორტის ფასების ინდექსი გაიანგარიშება 2014 წლიდან, ხოლო იმპორტის ფასების ინდექსი პირველად გაანგარიშდა და გამოქვეყნდა 2017 წლის იანვარში. ამიტომ ვაჭრობის პირობების ინდექსის გასაანგარიშებლად, იმპორტის ფასების ინდექსის მაგივრად, გამოვიყენეთ CPI სამომხმარებლო ფასების ინდექსი იმპორტულ საქონელზე.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, 2016 წელს, საბაზისო 2015 წელთან შედარებით, სამომხმარებლო ფასების ინდექსი იმპორტულ საქონელზე 14%-ით შემცირდა და 98.6% შეადგინა, ექსპორტის ფასების ინდექსი კი 2.0%-ით გაიზარდა და 102.0%-ის დონეზე დაფიქსირდა. ამის გათვალისწინებით, ვაჭრობის პირობების ინდექსი 103.4% იყო. წინა წლის ანალოგიურად გაანგარიშებული ვაჭრობის პირობების ინდექსთან შედარებით ის 6,5%-ითაა შემცირებულია, რაც გამოწვეულია მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებითა და დოლარის კურსის ცვლილებით.

საბაჟო შემოსავლების რეგროსპექტული ანალიზი დინამიკაში ავლენს სხვადასხვა გადასახადის არაერთგვაროვან ტენდენციებს, რაც გადასახადების სპეციფიკურობისა და საგადასახადო კოდექსში შეტანილი ცვლილებების გათვალისწინებით ერთგვაროვანი არაა. 2007-2015 წლებში შეინიშნება საბაჟო შემოსავლების სახით მობილიზებული თანხების განსხვავებული ტენდენცია. თუ 2007-2008 წლებში საკმაოდ მაღალი იყო საბაჟო შემოსავლების მოცულობა, 2009 წლიდან მისი სიდიდე იკლებს, ხოლო 2014 წლიდან იწყება საბაჟო შემოსავლების მკვეთრი მატება. მარტო 2013 წელთან შედარებით, 56,1%-ით გაიზარდა საბაჟო შემოსავლების მოცულობა და 2015 წელს, 2014 წელთან შედარებით, ზრდის ტემპმა 126,4% შეადგინა.

საბაჟო გადასახადების დინამიკა განსხვავებულია, რის გამოც ცალკეული გადასახადების მიხედვით, არაერთგვაროვანი ტენდენციები ვლინდება.

განსხვავებულია ზრდისა და მატების ტემპები და შესაბამისად, საბაჟო შემოსავლებშიც არათანაბრად იცვლებოდა თითოეულის პროცენტული წილის მაჩვენებლებიც, მაგალითად, თუ 2008 წელს აქციზის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლებში 29%-იანი მატების ტემპი დაფიქსირდა, 2009 წელს ის 17%-იანი კლების ტემპით შეიცვალა. 2010 წელს ისევ 20%-იანი მატების ტემპი დაფიქსირდა, 2011 წლიდან იკვეთება აქციზის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების აბსოლუტური ზრდის ტენდენცია. ყველაზე მეტად აქციზიდან მიღებული შემოსავლები გაიზარდა 2016 წელს, ამ დროს შემოსავლების მატების ტემპმა 36,3% შეადგინა.

რაც შეეხება დღგ-ს, პერიოდის მიხედვით, 2008-2013 წლებში და 2014 წლიდან დღემდე, ვლინდება მკვეთრად განსხვავებული ტენდენცია. საქმე იმაშია, რომ 2014 წლამდე დღგ-დან მიღებული შემოსავლები სისტემატურად იკლებდა. კლების ტემპები წლების მიხედვით 7,4%-22,4%-ს შორის მერყეობდა. 2014 წლიდან იწყება დღგ-დან მიღებული შემოსავლების ზრდა. მარტო 2014 წელს გაორმაგდა შემოსავლების მოცულობა, ხოლო 2016 წელს 2015 წელთან შედარებით 43,9%-ით გაიზარდა. საშუალოდ 2014-2016 წლებში დღგ-დან მიღებული შემოსავლები 12%-ით გაიზარდა.

არაერთგვაროვანია ასევე 2007-2016 წლებში იმპორტის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების მოცულობის ზრდისა და მატების ტემპები. თუ 2007 წლიდან 2010 წლამდე სისტემატურად მცირდებოდა იმპორტის გადასახადის მოცულობა, 2010 წელს იმპორტის გადასახადების მოცულობა, წინა წელთან შედარებით, 96%-ით გაიზარდა და 70 382 894,5 ლარი შეადგინა. 2011 წელს 32,4%-ით კიდევ უფრო გაიზარდა მისი სიდიდე. მაგრამ 2012 წლიდან იწყება იმპორტის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების მოცულობის შემცირება, თუმცა 2014 წელს ის 6,2%-ით გაიზარდა. მართალია, 2016 წელს 1,1%-იანი მატება დაფიქსირდა, მაგრამ იმპორტის გადასახადიდან მიღებული შემოსავლების დონემ 2010 წლის დონეს ვერ გადააჭარბა.

წინასწარი მონაცემებით, 2016 წელს საქართველოში საქონლით საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 9400 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე 1%-ით ნაკლებია; აქედან ექსპორტი 2113 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს (4%-ით ნაკლები), ხოლო იმპორტი 7287 მლნ. აშშ დოლარს (0,1%-ით ნაკლები). საქართველოს უარყოფითმა სავაჭრო ბალანსმა 2016 წელს 5175 მლნ. აშშ დოლარი და საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 55% შეადგინა. ამავე პერიოდში

ექსპორტმა რეექსპორტის გარეშე 1 657 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 1%-ით აღემატება წინა წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელს.

2016 წელს საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ ევროკავშირის ქვეყნებთან 2 784 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე 2%-ით მეტია. აქედან ექსპორტი 571 მლნ. აშშ დოლარი იყო (12%-ით ნაკლები), ხოლო იმპორტი 2 213 მლნ. აშშ დოლარი (6%-ით მეტი). საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ამ ქვეყნების წილმა 30% შეადგინა, მათ შორის ექსპორტში 27% და იმპორტში 30% (2015 წელს შესაბამისად – 29%, 29% და 28%). ევროკავშირის ქვეყნებზე მოდიოდა სავაჭრო დეფიციტის 32% (2015 წელს 28%).

დსთ-ის ქვეყნებთან საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 2016 წელს 2 717 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა (2015 წელთან შედარებით 3%-ით ნაკლები). აქედან ექსპორტი 738 მლნ. აშშ დოლარი (12%-ით ნაკლები), ხოლო იმპორტი 1 980 მლნ. აშშ დოლარი იყო (1%-ით მეტი). საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში დსთ-ის ქვეყნების წილი 29% იყო, მათ შორის ექსპორტში 35% და იმპორტში 27% (2015 წელს, შესაბამისად – 30, 38 და 27 პროცენტი). 2016 წელს დსთ-ის ქვეყნებზე მოდიოდა სავაჭრო დეფიციტის 24% (2015 წელს – 22%).

2016 წელს ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის წილმა საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 65% შეადგინა. სავაჭრო პარტნიორების სიას, საგარეო სავაჭრო ბრუნვის წილის მიხედვით, ლიდერობს თურქეთი 16,2%-ით, მას მოჰყვება რუსეთი – 9,4% და ჩინეთი – 7,6%. გერმანია და უკრაინა თითქმის თანაბარი წილით გამოირჩევიან, შესაბამისად – 5,4% და 5,2%, ხოლო აზერბაიჯანი, ტრადიციულად, გამორჩეულ ადგილს იკავებს ათეულში 6,9%-ით, ამჯერად, მართალია, შემცირებული სიდიდით. წინა წელთან შედარებით შემცირდა მთლიან ბრუნვაში ჩინეთის, აზერბაიჯანის, გერმანიის, უკრაინის, აშშ-ის პროცენტული წილის მაჩვენებლები და გაიზარდა იტალიის, ნიდერლანდების, სომხეთის საგარეო ვაჭრობის წილის მაჩვენებლები.

რაც შეეხება საექსპორტო ქვეყნების ათეულს, აქ უპირობოდ ლიდერობს რუსეთი, რომელთანაც ბრუნვა, წინა წელთან შედარებით, 27%-ით გაიზარდა. შემდეგ მოდის თურქეთი (წინა წელთან შედარებით, 7%-ით შემცირდა) და ჩინეთი (გაიზარდა 35%-ით). თითქმის თანაბარი მაჩვენებლები აქვს აზერბაიჯანსა და სომხეთს. 2016 წელს, წინა წელთან შედარებით, გაზრდილია მთლიან ექსპორტში რუსეთისა და ჩინეთის წილის (შესაბამისად, წილი შეადგენს 10% და 8%-ს) მაჩვენებელი, თურქეთის, აზერბაიჯანის, სომხეთის და სხვათა წილის შემცირების პირობებში.

საექსპორტო პროდუქციის სასაქონლო სტრუქტურის ანალიზით ვლინდება, რომ სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, ახალი ან გამხმარი კაკალი, ფეროშენადნობები, მსუბუქი ავტომობილები, ყურძნის ნატურალური ღვინოები დაფასოებული სამკურნალო საშუალებები, არადენატურირებული ეთილის სპირტიდა სხვა სპირტიანი სასმელები ძირითად საექსპორტო პროდუქციას წარმოადგენდნენ მთლიან საკვლევ პერიოდში (2007-2016 წლებში). ფაქტობრივად, ექსპორტის სასაქონლო სტრუქტურა არც შეცვლილა.

საიმპორტო ურთიერთობებში ტენდენციები უცვლელია. ტრადიციულად, საიმპორტო ქვეყნების ტოპ-ათეულს ლიდერობს თურქეთი, რომლის ბრუნვა, წინა წელთან შედარებით, მცირედ, მაგრამ მაინც ნაკლებია. შემდეგ მოდის რუსეთი, ჩინეთი და აზერბაიჯანი. იმპორტი გაიზარდა მხოლოდ სომხეთთან, ნიდერლანდებთან, იტალიასთან და რუსეთთან. ცხადია, იმპორტში გამოვლენილი ტენდენციების შესაბამისად, შეიცვალა თურქეთის, რუსეთის, ჩინეთის, აზერბაიჯანის, გერმანიის და ა. შ. მთლიან იმპორტში წილის მაჩვენებლებიც.

2007-2017 წლებში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა საშუალოდ 4,8%-ით გაიზარდა, მაგრამ გაიზარდა სავაჭრო დეფიციტიც. მარტო 2016 წელს, 2007 წელთან შედარებით, საგარეო ვაჭრობის სალდო 30%-ით გაიზარდა, რომლის საშუალო წლიურმა ზრდის ტემპმა ამავე პერიოდში 103,3% შეადგინა. შესაბამისად, არ გაზრდილა ექსპორტის იმპორტით გადაფარვის კოეფიციენტი. თუმცა, ამავე პერიოდში გაფართოვდა ვაჭრობის გეოგრაფია და გაიზარდა სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების რაოდენობა, რომელმაც ბოლო, 2016 წლის მონაცემებით, 136 შეადგინა. 2013 წელთან შედარებით, 40-დან 2016 წელს 44-მდე გაიზარდა იმ ქვეყნების რიცხვი, რომელთანაც საქართველოს დადებითი სავაჭრო ბალანსი აქვს, 94-დან 92-მდე შემცირდა, აგრეთვე, იმ ქვეყნების რიცხვიც, რომლებთანაც საქართველოს უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი აქვს. ფაქტია. საგარეო ვაჭრობის ზრდა, ძირითადად, იმპორტის წინმსწრები ზრდის ტემპითაა განპირობებული. ბოლო მონაცემებით, იმპორტი 3,4-ჯერ აღემატება ექსპორტს. თუ 2008 წლისათვის საერთოდ იმპორტი 4,2-ჯერ აღემატებოდა ექსპორტს, 2012 წლისათვის მაჩვენებელი 3,38-მდე შემცირდა, რაც ექსპორტის ზრდის ხარჯზე განხორციელდა და, თავისთავად, დადებითი ფაქტია. თუმცა 2008 წელთან შედარებით, 2014 წელს ევროკავშირთან გააქტიურებულმა საექსპორტო ურთიერთობებმა მისი სიდიდე 39%-ით შეამცირა. 2012 წელს 2008 წელთან შედარებით, 7,2%-ული პუნქტითაა შემცირებული საქართველოს საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდოს ხვედრითი წილიც ბრუნვაში, რომელიც 54,4%-ს გაუტოლდა. 2016 წელს ის 55%-ის დონეზე

აღინიშნა. ექსპორტის ზრდის გამო 23%-ული პუნქტით გაუმჯობესდა ექსპორტის დონის მაჩვენებელი, რომელიც იმავე პერიოდში 0,34-დან 0,57-მდე გაიზარდა, ხოლო იმპორტის დონე კი 1,44-დან 1,95-მდე გაიზარდა.

2016 წელს საერთოდ გაფორმებული დეკლარაციების რაოდენობა გაზრდილია, იმპორტისა და ექსპორტის მოცულობა კი ზოგ შემთხვევაში მცირედ, მაგრამ მაინც შემცირებულია. ეს გამოწვეულია იმით, რომ, შესაძლებელია, საქონლის შემოტანა მომხდარიყო ნაწილ-ნაწილი ტვირთის მცირე მოცულობით, რის გამოც ყოველ შემოტანილ ტვირთზე ფორმდებოდა დეკლარაცია, თუმცა საქონლის საერთო მოცულობა შესაძლებელია იმაზე მცირე ყოფილიყო, რისი მოლოდინიც იყო გახშირებული დეკლარირების საფუძველზე. ამიტომ დეკლარაციების რაოდენობის ზრდა არ ნიშნავს ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობის პირდაპირ პროპორციულ ზრდას.

გარდა ამისა, ჩვენმა კვლევამ აჩვენა, რომ აშკარაა საბაჟოზე სამართალდარღვევების არაერთგვაროვანი დინამიკა. 2013 წლამდე მცირდებოდა ამ დარღვევების რაოდენობა და ყველაზე მცირე მაჩვენებელი 2012 წელს დაფიქსირდა – 3 596 შემთხვევა. მარტო 2013 წელს თითქმის გაორმაგდა სამართალდარღვევების რაოდენობა, როდესაც მატების ტემპმა 98% შეადგინა, 2014 წელს კიდევ უფრო გაიზარდა ეს მაჩვენებელი. მხოლოდ 2014 წლიდან დაიწყო შემცირების ტენდენცია, რომელიც დღესაც გრძელდება. აღსანიშნავია, რომ გამოვლენილ დარღვევათა დიდი ნაწილი, ანუ 84%, გადაეცა საგამოძიებო ორგანოებს შემდგომი რეაგირებისათვის და, როგორც დავადგინეთ, უფრო მეტად ვლინდება საქართველოს საბაჟო საზღვრის გადაკვეთასთან დაკავშირებული დარღვევები და ამის შესაბამისი საგადასახადო სანქციების დაწესებით მაღალია დარიცხული თანხების მოცულობა, რომელიც 2016 წლის მონაცემებით 4 254 772 ლარს გაუტოლდა, რაც 12%-ით ნაკლებია წინა წლის მაჩვენებელზე, 10 %-ით ნაკლებია 2014 წლის დონეზე, მაგრამ 14,4%-ით აღემატება 2013 წლის და 88%-ით 2012 წლის მაჩვენებელს. 2016 წელს სულ 9 950 სამართალდარღვევის ფაქტი გამოვლინდა, ამასთან, 8 278 საგადასახადო სამართალდარღვევის ფაქტზე სანქციის სახით დარიცხულმა თანხამ 8 764 539 ლარი, ხოლო ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის 1 282 ფაქტზე სანქციის სახით დარიცხულმა თანხამ 838 532 ლარი შეადგინა. ძირითადად, არადეკლარირებულ საქონელს წარმოადგენს: ფსიქოტროპული ნივთიერები, სიგარეტი, ნარკოტიკული საშუალება ჰეროინი, სხვადასხვა სინჯისა და წონის ოქროს სხმულები და სხვ.

აი, ასეთია საგარეო ვაჭრობისა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკის ტენდენციები საქართველოში. პრობლემები, როგორც ვნახეთ, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ არის, რაც პირდაპირ საბაჟო სტატისტიკის სრულყოფილ ინფორმაციულ უზრუნველყოფასთანაა დაკავშირებული. ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანია, რომ საქსტატისა და შემოსავლების სამსახურის დაქვემდებარებაში მყოფი საბაჟო დეპარტამენტის მუშაობა ხორციელდებოდეს შეთანხმებულად და კოორდინირებულად, ვინაიდან ის მოთხოვნები, რომელსაც ითვალისწინებს საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკა, თავიდანვე იქნას გათვალისწინებული საბაჟო პროცედურების გავლის დროს. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ სისტემატურად მოხდეს ამ ორ უწყებას შორის ბაზების შედარება და ის, რაც აუცილებლად გასათვალისწინებელია საბაჟო სტატისტიკის ხარისხიანი წარმოებისთვის, შემოსავლების სამსახურის მხრიდანაც იქნას შესაბამისად აღქმული და გასწორებული.

ზემოთ განხილული მეთოდოლოგიური ხასიათის ყველა რეკომენდაცია, რომლის დანერგვის რეალური წინაპირობები უკვე არსებობს საქართველოში, წარვადგინეთ შემოსავლების სამსახურში წინადადებების სახით. ჩვენი აზრით, ეს მოსაზრებები საბაჟო სტატისტიკის ხარისხის გაუმჯობესების მყარი გარანტი გახდება.

გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები

1. მ. დაუშვილი, საინდექსო მეთოდის გამოყენების სპეციფიკა საბაჟო სტატისტიკაში. ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“, №1 თბ., 2017, გვ. 52-58;
2. მ. დაუშვილი, საბაჟო სტატისტიკის მეთოდოლოგიური საკითხები. ჟურნალი „ეკონომიკა“, № 3-4 თბ., 2017, გვ. 63-79;
3. მ. დაუშვილი, საბაჟო სტატისტიკის ფორმირების ეტაპები საქართველოში. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ-ს საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, 2016, გვ. 200-204;
4. M. Daushvili, Improvement of Gustoms statistics in Georgia. Proceeding of Selected Papers of st 21 International Scientific Conference Economics and Managenent ICEM-2017, p. 273-277;
5. მ. დაუშვილი, ევროსტატის რეკომენდაციების დანერგვის პრაქტიკა საბაჟო სტატისტიკაში. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ-ს საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, 3-4 ნოემბერი, 2017, გვ. 158-163.